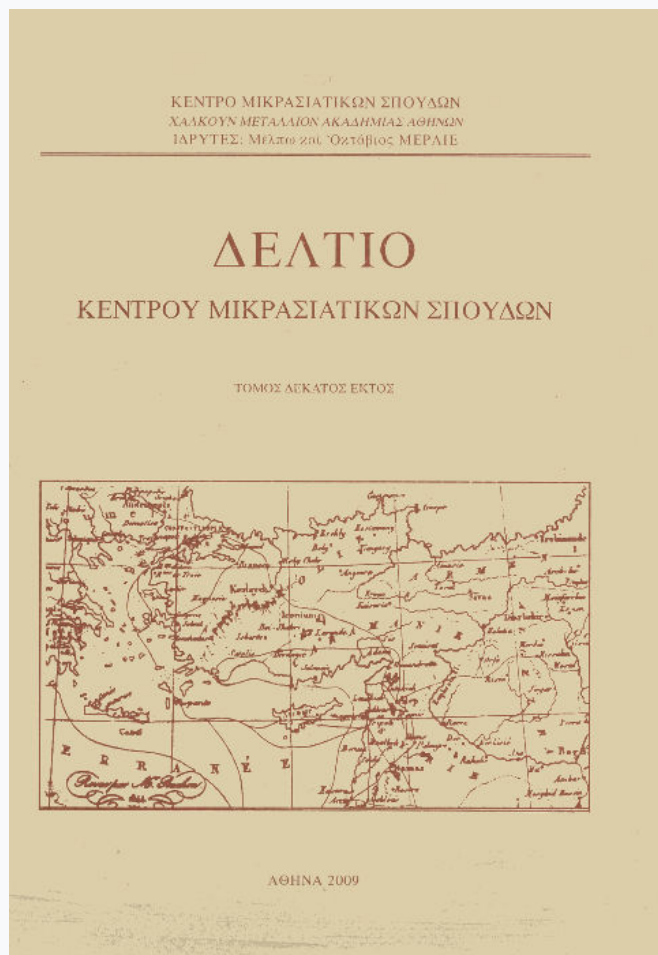

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 16 (2009)

Ιωάννης Η. Κάλφογλους, Ιστορική Γεωγραφία τής Μικρασιατικής Χερσονήσου

Οδυσσέας Λαμψίδης

doi: [10.12681/deltiokms.22](https://doi.org/10.12681/deltiokms.22)

Copyright © 2015, Οδυσσέας Λαμψίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Λαμψίδης Ο. (2009). Ιωάννης Η. Κάλφογλους, Ιστορική Γεωγραφία τής Μικρασιατικής Χερσονήσου. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 16, 421–428. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.22>

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Ἰωάννης Η. Κάλφογλου, *Ἱστορική Γεωγραφία τῆς Μικρασιατικῆς Χερσονήσου*, Εἰσαγωγή - μετάφραση - σχόλια: Σταῦρος Θ. Ἀνεστίδης, Ἀθήνα, Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, 2002, 229 σελ. + εἰκ. + χάρτης.

*Συμπληρωματικά
στὴ Βιογραφία καὶ Ἑργογραφία τοῦ Ἰ. Η. Κάλφογλου*

Τὸ βιβλίο αὐτό, ποὺ τυπώθηκε στὰ καραμανλίδικα τὸ 1899 καὶ σήμερα στὰ νέα ἑλληνικά με τὴν ἀπόδοση καὶ τὰ σχόλια τοῦ Σταύρου Θ. Ἀνεστίδη, ἔπρεπε ἴσως, γιὰ νὰ μὴν πῶ ὅπωςδῆποτε, νὰ εἶχε ἐκδοθεῖ πρὶν ἀπὸ τὶς δημοσιεύσεις τῶν S. Salaville - E. Dalleggio καὶ τῆς Εὐαγ. Μπαλτᾶ γιὰ τὰ καραμανλίδικα ἢ τουλάχιστον μαζί με αὐτές¹. Γιατὶ ἡ ἰδιοτυπία τῶν καραμανλίδικων ἔζησε τὴ μεγαλύτερη ἀκμὴ τῆς μετὰ τὸ 1850, στὰ τελευταῖα ἐβδομήντα χρόνια ποὺ παρέμειναν οἱ Ἕλληνες Καραμανλῆδες στὴν τουρκικὴ ἐπικράτεια. Τότε, εἴμαστε βέβαιοι, θὰ εἶχε μεγαλύτερη ἀξία, γιατί θὰ ἔδινε πληροφορίες γιὰ τὴν τοπογραφικὴ ἐπισήμανση καὶ γιὰ τὸν πληθυσμὸ τῶν Καραμανλῆδων.

Ὁ λόγιος συγγραφέας Ἰ. Κάλφογλου (1871-1931), γεννημένος στὴν Κωνσταντινούπολη, ὁρθόδοξος, με ἔμμεση καταγωγή ἀπὸ τουρκόφωνη περιοχὴ τοῦ

---

1. S. Salaville - E. Dalleggio, *Karamanlidika*, τόμ. I (1584-1850), Ἀθήνα 1958· τόμ. II (1851-1865), Ἀθήνα 1966· Evangelia Balta, *Karamanlidika. Additions (1584-1900)*, Ἀθήνα 1987· *Karamanlidika. XXe siècle*, Ἀθήνα 1987· *Karamanlidika. I, Nouvelles additions et compléments (XVIIIe-XXe siècles)*, Ἀθήνα 1997. Τὸ βιβλίο τοῦ Ἰ. Κάλφογλου ἀναγράφεται ὡς ἑξῆς: Evangelia Balta, *Karamanlidika. Additions*, ὁ.π., σ. 128: 1899 ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ / ΚΗΤΑΣΗΝΗΝ / ΤΑΡΙΧΙΕ ΔΖΑΓΡΑΦΙΑΣΗ / ΜΟΥΧΑΡΡΙΠΙ / «Ἀνατολή» γαζέταση μουχαρριωλερινδέν / Ι. Η. ΚΑΛΦΟΓΛΟΥΣ / ΝΑΣΙΡΛΕΡΙ / ΑΔΕΛΦΟΙ ΜΙΣΑΗΛΙΔΑΙ / Maarif-i nezaret-i celilesinin ruhsatiyle tab olunmustur* / Μεαριφ ναζαρέτι δζελιλεσινιν φι 23 Φεβρουάριος 1314 ταριχλού / βέ 804 νόμερολη ρουχσατὶ ἰλέ τάπ-οὐ-νέσρ ὀληνημόσδηρ. / ΔΕΡΙΣΑΔΕΤΔΕ / ΑΔΕΛΦΟΙ ΜΙΣΑΗΛΙΔΑΙ Ματπασσηνδὰ τάπ ὀληνημόσδηρ / 1899. *Géographie historique du continent d'Asie Mineure. Auteur: J. E. Kalphoglou, rédacteur du journal «Anatolie». Éditeurs: Misaélidis frères. Autorisation du 23 février 1314, n° 804, du Ministère de l'Instruction Publique, Constantinople, imprimé chez Misaélidis frères, 1899.* Βλ. ἐπίσης Evang. Balta, «Périodisation et typologie de la production des livres Karamanlis», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν* 12 (1997-1998), σσ. 129-153.

Πόντου, την περιοχή της Πάφρας, συνέγραψε τὸ πόνημα αὐτὸ (στὰ δημοσιεύματα του χρησιμοποίησε καὶ τὴν ἑλληνικὴ) κινούμενος ἀπὸ τὸν ἱερὸ ζήλο γὰ τὰ πάτρια ποὺ συγκινοῦσε τότε πολλούς. Τὸ ἔργο του αὐτὸ ἀποτελεῖ σήμερα ὁπωσδήποτε μιὰ πηγὴ, ὄχι πλέον ἀξιοσημείωτη γεωγραφικὰ, ἔθνογραφικὰ, ἀλλὰ σημαντικὴ γὰ τὴν παιδεία καὶ τὸν πολιτισμὸ τῶν Καραμανλίδων.

Τὸν 19ο αἰῶνα, ἰδίως τὸ δεῦτερο μισό, καὶ συγκεκριμένα ἀπὸ τὸ 1873, ὅπου ὁ ἱερέας Πέτρος Γερακάκης μεταφράζει καὶ δημοσιεύει τὸ ἔργο τοῦ γάλλου Charles Texier στὴ Σμύρνη², ἐπιστημονικὰ τονίζεται ἡ συμβολὴ τῆς γεωγραφίας στὴν ἱστορία ἰδίως μὲ τὸν ἔθνογράφο Fr. Ratzel καὶ τοὺς ὁμοτέχνους καὶ τοὺς ὁπαδούς του³.

Τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς ὀθωμανικῆς ἐπικράτειας μετὰ τὸ Χάτι Χουμαγιούν, καὶ ἰδίως μετὰ τὶς κοινοτικὲς διατάξεις (1862-63)⁴ προωθοῦν, ὅπου ἦταν δυνατόν, τὴν ἔκδοση μελετῶν καὶ αὐτοτελῶν δημοσιευμάτων, καὶ μάλιστα σὲ καραμανλίδικη ἰδιοτυπία, συμβάλλοντας ἔτσι στὴν προβολὴ καὶ τόνωση τοῦ ἔθνισμοῦ τῶν τουρκόφωνων Ἑλλήνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ κίνημα γὰ τὸν ἔθνισμὸ τῶν Καραμανλίδων καὶ τὴν τότε ταυτόχρονη ἀνάπτυξη καὶ ἑθνικῶν στόχων τῶν ἐλλήνων ὑπηρετῶν τῆς ὀθωμανικῆς ἐπικράτειας⁵ μεγάλωσε καὶ ἀνδρώθηκε ὁ Ἱ. Κάλφολγους. Ἡ *Ἱστορικὴ Γεωγραφία* του ἀποτέλεσε σταθμὸ καὶ ἀφητηρία καραμανλίδικης αὐτοσυνειδησίας καὶ μιὰ οὐσιαστικότερη συμβολὴ στὴ μελέτη

2. *Γεωγραφικὴ, Ἱστορικὴ καὶ ἀρχαιολογικὴ περιγραφή τῶν πόλεων καὶ ἐπαρχιῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας*, συγγραφεῖσα μὲν γαλλιστὶ ὑπὸ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Καρόλου Τεξιέ, μεταφρασθεῖσα δὲ καὶ πολλαῖς σημειώσεσιν ἐπανῃρθεῖσα ὑπὸ Πέτρον Γερακάκη Ἱερέως, Καὶ ἐκδοθεῖσα πρὸς ὄφελος τοῦ Ἱεροῦ ἐν Σμύρνῃ Γραμικοῦ Νοσοκομείου, τόμ. Α', Σμύρνη 1873.

3. Βλ. Ἡ Ἑξοδος Γ', *Μαρτυρίες ἀπὸ τὶς ἐπαρχίες τοῦ παράλιου Πόντου*, Ἀθήνα, Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν (ὑπὸ ἔκδοσιν), Εἰσαγωγὴ Ὁδ. Λαμψίδης.

4. G. G. Arnakis, «The Greek Church of Constantinople and the Ottoman Empire», *The Journal of Modern History* 24 (1952), σσ. 235-250, ἰδίως σσ. 248-250· ὁ ἴδιος, «The Role of Religion in the Development of Balkan Nationalism», *The Balkans in Transition*, Charles and Barbara Jelavich (eds), Berkeley and Los Angeles, University of California Press, 1963, σσ. 113-144.

5. Ἡ Ἑξοδος Γ', ὁ.π. Στὴν τελευταία δεκαετία τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ τὴν πρώτη τοῦ 20οῦ ἐξαγγέλλεται στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο (μὲ σημαντικούς παράγοντες τὸν Μαργαρίτη Εὐαγγελίδη καὶ τὸν Κ. Παπαμιχαλόπουλο) μιὰ νέα καινοτόμος ἄποψη γὰ τὶς σχέσεις τῆς τότε Ἑλλάδας μὲ τὴν ὀθωμανικὴ ἐπικράτεια. Τότε ἀκριβῶς μὲ τὴν «ἀνατολικὴ αὐτοκρατορία» τοῦ Ἰωάνος Δραγούμη ἕνας νέος στόχος παίρνει μορφή στὴν πολιτικὴ κόνιστρα.

καὶ προβολὴ τῶν ἐλλήνων ὑπηκόων τῆς ὀθωμανικῆς ἐπικράτειας, ποὺ εἶχαν χάσει τὴ γλῶσσα τους, τὴ διατηροῦσαν ὁμως γράφοντας τὰ κείμενά τους μὲ τὸ ἑλληνικὸ ἀλφάβητο. Αὐτὴν τὴν πνευματικὴ συμβολὴ τόνωσε καὶ τόνισε ἡ *Ιστορικὴ Γεωγραφία τῆς Μικρασιατικῆς Χερσονήσου*.

Τὸ βασικὸ αὐτὸ βοήθημα στὴν ἱστορία τῆς καραμανλίδικης γραμματείας σήμερα, στὴν ἐποχὴ μας, ὅπου ἡ καραμανλίδικη ἰδιοτυπία ἔχει σχεδὸν παντελῶς ἐκλείψει, δὲν εἶναι βέβαια δυνατόν οὔτε ἐπιτρεπτόν νὰ προκαλεῖ ἐπικριτικὰ σχόλια ἢ σχόλια γιὰ συμπλήρωση κενῶν ποὺ ὁ Ἰ. Κάλφογλου εἶχε ἀφήσει στὸ ἔργο του.

Ἐμεῖς σήμερα ἐπαινώντας τὴν ὥραία αὐτὴ ἔκδοση, ποὺ τόσο καθυστέρησε χρονικά, θέλουμε ἁπλῶς νὰ σημειώσουμε μερικὰ συμπληρωματικὰ στοιχεῖα, ποὺ θὰ βοηθήσουν τὸν ἐρευνητὴ νὰ ἀξιολογήσει καλύτερα τὸν Ἰωάννη Κάλφογλου καὶ τὰ δημοσιεύματά του. Ἀσφαλῶς ὁ λαμπρὸς μεταφραστὴς καὶ σχολιαστὴς τοῦ αὐτοτελοῦς βιβλίου τοῦ Κάλφογλου Σταῦρος Ἀνεστίδης θὰ μποροῦσε νὰ τὰ λάβει ὑπόψη σὲ ἐνδεχόμενη δεύτερη ἔκδοση καὶ συνέχιση τῆς προσπάθειάς του, ἔστω καὶ χρησιμοποιώντας λίγες ἀκόμα σελίδες τῆς Εἰσαγωγῆς.

Ὁ Ἰ. Κάλφογλου, ποὺ μὲ ἀδιάπτωτο ζήλο ἀσχολήθηκε μὲ τὴ γλῶσσα καὶ τὴν ἱστορία τόσο τῶν Καραμανλίδων ὅσο καὶ τῶν γειτονικῶν μὲ τὴ Μικρὰ Ἀσία λαῶν, ἔγραψε καὶ πολλὲς ἄλλες μελέτες. Ὅπως ὅλοι οἱ Πόντιοι, σήκωσε καὶ αὐτὸς στὰ χρόνια 1919-1922 μὲ τὸ Ποντιακὸ τότε ζήτημα τὸ λάβαρο τῆς ἀνεξαρτησίας, τῆς αὐτονομίας καὶ τουλάχιστον τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν Ἑλληνοποντίων ἀπὸ τὴν τουρκικὴ διοίκηση, ἀπὸ τὴν ὀθωμανικὴ τουρκικὴ τυραννία.

Ὁ Ἰ. Κάλφογλου ἀπαρχῆς ὑπῆρξε ἀντιπρόσωπος τῶν Ποντίων τοῦ Αἰκατερινοντάρ καὶ τῆς Ἀμασείας στὸ Συνέδριο Ποντίων τοῦ Βατοῦμ⁶, ὅπου σὲ πάρα πολλὰ ζητήματα πῆρε θέσεις ἀντίθετες πρὸς ἐκείνες τοῦ μητροπολίτη Τραπεζούντας. Ἐξηγεῖται λοιπὸν ἡ σιωπὴ τοῦ μητροπολίτη Χρυσάνθου γιὰ τὰ δημοσιεύματα τοῦ Ἰ. Κάλφογλου⁷ καὶ ἐπιβεβαιώνεται ἡ ἰδεολογικὴ τοπο-

6. Ἡ δραστηριότητά του καὶ οἱ ἐνέργειές του σχεδὸν πάντοτε ἄγγιζαν τὰ φλέγοντα προβλήματα τῶν Ἑλληνοποντίων. Βλ. Θ. Θεοφύλακτος, *Γύρω στὴν ἀσβεστὴ φλόγα*, Θεσσαλονίκη 1958, σσ. 132, 140-41, 146, 158, 162, 164, 171, 176, 178, 190, 192, 281, 282, 283-284, 298, ὅπου σημειώνεται ἡ δράση τοῦ Κάλφογλου γιὰ τὸ Ποντιακὸ πρόβλημα συνεπικουρούμενου ἀπὸ τὸν μητροπολίτη Ἀμασείας Γερμανὸ Καραβαγγέλη· βλ. ἰδίως σ. 298, ὅπου σὲ ἔγγραφο τοῦ Λ. Ἰασονίδη ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως, τότε προέδρου τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως τῶν Ποντίων στὸ Βατοῦμ, πρὸς τὸν Ἰ. Κάλφογλου, Βατοῦμ, τῆς 10.10.1920, ρητῶς ἀναφέρεται ὅτι ὁ μητροπολίτης Ἀμασείας θεωρεῖ τιμὴ νὰ ἀντιπροσωπεύεται στὴν Ἐθνοσυνέλευση τῶν Ποντίων ἀπὸ τὸν Ἰ. Κάλφογλου.

7. Βλ. Ὁδ. Λαμφίδης, «Μιὰ νέα πηγὴ ἱστορίας – Οἱ βιογραφικὲς ἀναμνήσεις

θέτηση και η άντιμαχία των μητροπολιτών Τραπεζούντας Χρυσάνθου και Ἀμασείας Γερμανοῦ Καραβαγγέλη γιά τὸ Ποντιακὸ ζήτημα. Ὡστόσο κατὰ τὸ διάστημα τῆς ρωσοκρατίας (1916-1918) ὁ Ἱ. Κάλφογλου παρέμεινε στὴν Τραπεζούντα καὶ ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς τακτικότερους συνεργάτες τοῦ περιοδικοῦ «Οἱ Κομνηνοί»⁸, πὺ ἐκδιδόταν στὴν Τραπεζούντα κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ μὲ διευθυντὴ τὸν μητροπολίτη Χρυσάνθο.

Μιά ἱστορικὴ διαδρομὴ τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἔργων τοῦ Ἱ. Κάλφογλου δίνει ἡ πολυσέλιδη Εἰσαγωγή τοῦ Σταύρου Ἀνεστίδη. Θὰ μποροῦσε νὰ συμπληρωθεῖ μὲ τὴν καταγραφή ὀρισμένων ἀκόμα ἀπὸ τὰ δημοσιεύματα τοῦ Κάλφογλου, τὰ ὁποῖα παρουσιάζουμε πρὸ κάτω.

Βέβαια ὁ Π. Κοντογιάννης τὸ 1921 τύπωσε στὴ σειρὰ Ἑθνικῶν Δημοσιευμάτων *Γεωγραφία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας*, Ἀθῆναι 1921 (ἀνατύπωση 1995) μὲ πολλές πληροφορίες καὶ εἰδήσεις γιά τὸν μικρασιατικὸ ἑλληνισμό μέχρι τὸ 1914.

– Ὅμως θὰ εἶχαμε τὴν ἀπαίτηση ἀπὸ τὸ ΚΜΣ, πὺν νιοθέτησε καὶ ἐξέδωσε τὸ βιβλίο τοῦ Ἱ. Κάλφογλου, νὰ εἶχε ἐν τέλει προσαρτήσει λεπτομερέστερο χάριτη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας σύμφωνα μὲ ὅσες πληροφορίες δίνει ὁ ἴδιος στὸ βιβλίο του γιά τοὺς Καραμανλῆδες.

– Οἱ λέξεις καὶ φράσεις τῆς τουρκικῆς γλώσσας πὺν εἶναι γραμμένες μὲ ἑλληνικοὺς χαρακτήρες στὸ βιβλίο τοῦ Ἱ. Κάλφογλου φρονοῦμε ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχουν πάντοτε σὲ παρένθεση ἢ σὲ ὑποσημείωση τὴ νεοελληνικὴ ἀπόδοσή τους.

– Καὶ ἀκόμα κοντὰ στὸ Εὐρετήριο μὲ τὰ τοπωνύμια σὲ ἑλληνικὴ γλώσσα καλὸ θὰ ἦταν νὰ ὑπῆρχε καὶ ἕνα εὐρετήριο τῶν τουρκικῶν ὀνομασιῶν τῶν πόλεων καὶ χωριῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας σὲ καραμανλίδικη ἰδιοτυπία.

Ἔτσι, νομίζω, θὰ ἦταν πληρέστερο τὸ ἐξαιρετικὸ αὐτὸ βιβλίο πὺν ἐξέδωσε τὸ ΚΜΣ.

Πρὸ κάτω ἀναγράφουμε τὰ δημοσιεύματα τοῦ Ἱ. Κάλφογλου σημειώνοντας σὲ ἀγκύλη πὺν δημοσιεύονται ἢ μνημονεύονται: Α = Εἰσαγωγή Στ. Ἀνεστίδη στὴν *Ἱστορικὴ Γεωγραφία* τοῦ Ἱ. Κάλφογλου· Κ = περιοδικὸ *Οἱ Κομνηνοί*· Μ = Μυριδῆς⁹.

τοῦ μητροπολίτη Τραπεζοῦντος Χρυσάνθου», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν* 11 (1995-1996), σσ. 239-267, ἐδῶ σσ. 260-261.

8. Βλ. Ὁδ. Λαμπιδῆς, «Τὸ περιοδικὸ τῆς Τραπεζοῦντας “Οἱ Κομνηνοί”». Α'. Παρουσίαση, ἀξιολόγηση. Β'. Περιεχόμενα», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν* 11 (1995-1996), σσ. 137-180, λήμμα «Κάλφογλου Ἱ. Η.» στὸ Εὐρετήριο συγγραφέων.

9. Χρ. Μυριδῆς, «Συμβολὴ εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τοῦ Πόντου», *Ἀρχεῖον Πόντου* 10 (1940), στὸ λήμμα «279. Κάλφογλου Ἰωάννου Η.», σσ. 66-67.

Ἡμερολόγιον «Ἡ Ἀνατολή». Ἀνατολή Ρουμλιαρηνὰ Μαχσοὺς Ρουμί οὐλ χουρούφ βέ Τουρκί οὐλ ἱπαρέ σαλναμέ, 1894, Πιρινδῆ Σενέ, Κωνσταντινούπολη 1893. [Α σημ. 64]

Ζινδξίδερέ καργεσινδέ πουλουνάν Ἰωάννης Πρόδρομος Μοναστηρὶ γιάχοδ Μονή Φλαβιανῶν. Μουχαρριρι Ἀνατολή Γαζετασηνήν σαπήκ Μουδίο βέ Μουχαρριρι Ἰωάννης Η. Κάλφογλου, Κωνσταντινούπολη 1898. [Α σημ. 69 καὶ 80]

«Ὁ ἐν Κολχίδι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα Ἑλληνισμός. Ἐκπαιδευτήρια τῆς ὁμογενοῦς κοινότητος Βατούμ», *Πατρίς ἔφημ.* ἐν *Βουκουρεστίῳ* 3665 (20.7./2.8.1903), 3666 (22.7./4.8.1903) καὶ 3667 (23.7./5.8.1903). [M]

Οἱ Ἕλληνες ἐν Κανκάσφ. Ἱστορικὸν δοκίμιον, Ἀθήνα 1908. [Α σημ. 83, M]

«Ἡ παράλιος τοῦ Νομοῦ Τραπεζοῦντος» (σελίδες ἱστορικογεωγραφικαί): «Διοίκησις Λαζιστάν, ἀπὸ Ἀθήνας (Ἄτινα) μέχρις Ὀφρεως (Ὀφ)», *Ἀργοναύτης*, ἔτ. 5 (1916), ἀρ. 159, σσ. 13-14. [M]

«Ἐθνολογικὴ κατάστασις, ἀπὸ Ἀθήνας (Ἄτινα) μέχρις Ὀφρεως (Ὀφ)», *δ.π.*, ἀρ. 160, σσ. 13-14. [M]

«Ὑποδιοίκησις Ὀφ, Σουρμένων καὶ Γεμουράς» (σελίδες ἱστορικογεωγραφικαί), *δ.π.*, ἀρ. 161, σσ. 13-14. [M]

«Ἐπαρχία Τραπεζοῦντος», *δ.π.*, ἀρ. 162, σσ. 13-14. [M]

«Ἐπαρχία Ροδοπόλεως», *δ.π.*, ἀρ. 163, σσ. 13-14 καὶ ἀρ. 164, σ. 13. [M]

«Ἐπαρχία Χαλδίας», *δ.π.*, ἀρ. 165, σσ. 13-14. [M]

«Τραπεζοῦς: 1) Ἐνορία Ἑλληνικαί, 2) Ἑλληνικά ἐκπαιδευτήρια, 3) νοσοκομεῖον, 4) σωματεῖα Ἑλληνικά, 5) Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος «Ξενοφῶν» καὶ 6) «Ἑλληνικὸς τύπος», *δ.π.*, ἀρ. 166, σσ. 13-14. [M]

«Ζῆλος ἄλογος ἀμαθείας καρπὸς ἐστίν [ἀναίρεσις εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως καὶ ἀναλώμασι τῆς ἐν Μόσχᾳ Γεωργιανῆς Ἐταιρίας τῶν ἐπιστημῶν ἐκ 52 σελίδων ἐκδοθὲν βιβλιάριον τὸ φέρον τὸν τίτλον «Τουρκικὴ Γεωργία, Λαζιστάν, Τραπεζοῦς καὶ χώρα τοῦ Τσορόχ»], *δ.π.*, ἀρ. 185, σσ. 10-11. [M]

«Ὁ ἐν Τραπεζοῦντι ναὸς τῆς Θεοτόκου τῆς Χρυσοκεφάλου», *δ.π.*, ἀρ. 194, σσ. 9-10. [M]

«Ὁ ἐν Τραπεζοῦντι ναὸς τοῦ Ἀγίου Εὐγενίου», *δ.π.*, ἀρ. 197, σ. 9 καὶ ἀρ. 198, σσ. 10-11. [M]

«Ὁ ἐν Τραπεζοῦντι ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας», *δ.π.*, ἀρ. 200, σ. 10 καὶ ἀρ. 201, σ. 9. [M]

«Ποῦ εὐρίσκεται ἡ Ἀλύβη», *Οἱ Κομνηνοί*, τεύχ. 11 (17.9.1916), σσ. 190-192. [K, M]

«Ἡ ἐν Τραπεζοῦντι διαμονὴ τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου Βουλγαροκτόνου ἐν ἔτει 1022 μ.Χ. (κατὰ τὸν Gustave Schlumberger)», *δ.π.*, τεύχ. 12 (1.10.1916), σσ. 207-211. [K, M]

«Πῶς ἦτο ὠχυρωμένη ἡ Θεοδοσιούπολις ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν», *δ.π.*, τευχ. 13 (15.10.1916), σσ. 232-234. [K]

«Ἡ πάλαι διαλάμψασα ἐπισκοπὴ (Μητροπόλις) Ἰσχανίου», *δ.π.*, τευχ. 14 (29.10.1916), σσ. 251-252. [K]

«Βιογραφία Σολομώντος Β' Βασιλέως τῆς Ἱμερετίας (Κάτω Ἰβηρίας) τοῦ ἀποθανόντος ἐν Τραπεζοῦντι καὶ ἐνταφιασθέντος ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγ. Γρηγορίου», *δ.π.*, τευχ. 15 (13.11.1916), σσ. 271-273. [K, M]

«Ἡ ἐν Οἰνότη τεθαμμένη ἡγεμονίς τῆς Γουρίας Σοφία», *δ.π.*, τευχ. 16 (26.11.1916), σσ. 291-293. [K, M]

«Ἡ εἰς Τραπεζοῦντα καταφυγὴ Παγκρατίου Δ' βασιλέως τῆς Γεωργίας (1027-1072)», *δ.π.*, τευχ. 18 (24.12.1916), σσ. 335-336. [K, M]

«Τὸ ἱστορικὸν τῶν ἐν τῷ ἐγκωμίῳ τοῦ Μητροπολίτου Τραπεζοῦντος φράσεων “Καὶ ἔξαρχος πάσης Λαζικῆς” καὶ “τὸν τόπον ἐπέχοντος Καισαρείας, Καππαδοκίας”», *δ.π.*, τευχ. 19 (7.1.1917), σσ. 349-351. [K, M]

«Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Τραπεζοῦντος», *δ.π.*, τευχ. 20 (21.1.1917), σσ. 373-375. [K, M]

«Δοσιθέου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, Ἐπιστολὴ κατὰ τῆς ἐν Κάτω Ἰβηρίᾳ σωματεμπορίας καὶ πωλήσεως Χριστιανῶν», *δ.π.*, τευχ. 21 (4.2.1917), σσ. 393-395. [K]

«Γεωργιαναὶ ἡγεμονίδες ἐν Βυζαντίῳ. Μαρία ἡ Ἀβασγίς», («Ἐπεται συνέχεια») ¹⁰, *δ.π.*, τευχ. 26 (15.4.1917), σσ. 482-484. [K]

«Ὁ Ὁ Ἀποικος, ἦτοι αἱ ἐν νοτίῳ Ρωσίᾳ καὶ Κανκάσῳ ἀρχαῖαι Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι καὶ αἱ ἄλλοτε διαλάμψασαι Ἑλληνικαὶ ἐπισκοπαί, ἀρχιεπισκοπαὶ καὶ μητροπόλεις, ἐν Βατοῦμ 1919», τυπογραφεῖον Ὁ Πόντος, τευχος 1, σελ. α'-ς' + 7-128. [M]

«Ζεὺς, Σωτὴρ καὶ Νίκη», *Ἐλεύθερος Πόντος* (20.6.1920). [Α σημ. 87]

«Ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Κερασσούντος», *δ.π.*, (4.7.1920). [M]

«Ἀνάγκη. Ἡ ἱστορία ἐπαναλαμβάνεται», *δ.π.*, (10.9.1920). [Α σημ. 88]

«Ἡ 14/27 Ἰουλίου», *δ.π.*, (15.7.1920). [Α σημ. 89]

Σούρμενα, ἦτοι γεωγραφία καὶ ἱστορία τῆς περιφερείας Σουρμένων, ἐν Βατοῦμ 1921. [M]

«Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Ἀρμενίας [πρόκειται περὶ Ποντίων μεταλλουργῶν καὶ μεταναστῶν], *Νέος Ποιμὴν*, τόμ. 4 (1922), σσ. 650-657. [M]

---

10. Γὰρ τὴ συνέχιση τοῦ περιοδικοῦ *Οἱ Κοιμηνοὶ* μετὰ τὸ τευχος 26, βλ. Λαμφίδης, «Τὸ περιοδικὸ “Οἱ Κοιμηνοὶ”», σσ. 139-140.

Ἐντέλει ἐπαναλαμβάνουμε πόση σημασία ἔχει τὸ καραμανλίδικο αὐτὸ δημοσίευμα τοῦ Ἱ. Κάλφογλου στὰ νέα ἑλληνικά γιὰ τοὺς ἱστορικοὺς τῆς καραμανλίδικης ἰδιοτυπίας καὶ τῶν Καραμανλίδων.

Παραθέτουμε στοιχεῖα γιὰ τὴ δράση τοῦ Ἱ. Κάλφογλου ὅπως τὰ παρέχει ὁ Θ. Θεοφύλακτος¹¹ στὸ βιβλίον του:

σ. 132, συνεδρ. 23.6/6.7.1919. Ἀντιπρόσωπος τοῦ Αἰκατερινοντάρ καὶ τῆς Ἀμάσειας, συμμετέχει στὸ Συνέδριον Βατοῦμ ὡς μέλος.

σ. 141, συνεδρ. 12/25.7.1919. Παίρνει τὸν λόγο καὶ τονίζει: «Δὲν ἐνδιαφέρει ἂν τὸ Συνέδριον συνεκροτήθῃ αὐτοβούλως ἢ ἐξ ὁδηγῶν. Ἐνδιαφέρει νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὸν στόχον του, πρὸς τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Πόντου. Εἶναι αἶσχος νὰ διαλυθῇ ἢ νὰ κλονισθῇ διὰ τὸν λόγον ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ γίνουν μερικαὶ σφαγαὶ εἰς τὴν Τραπεζοῦντα».

σ. 142. Στὴν ἴδια συνεδρίαση μεταξὺ ἄλλων τονίζει: «Οἱ Τοῦρκοι ἐχρησιμοποίησαν γνωστήν των μέθοδον. Ὑπέδειξαν εἰς τὴν Ἱερὰν Μητροπόλιν τὴν ἐξεγερθεῖσαν κοινὴν γνώμην τῶν Μωαμεθανῶν καὶ τὴν ἐπτόησαν καὶ τὴν ἔβαλαν νὰ διαλύσῃ τὸ Συνέδριον».

σ. 146, συνεδρ. 18/31.7.1919. Φρονεῖ ὅτι τὸ Συνέδριον εἶναι ποντιακὸ καὶ ὅτι μόνο γιὰ τοὺς Ποντίους πρόσφυγες μπορεῖ νὰ μεριμνήσῃ σύμφωνα μὲ ὁδηγίαι τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως.

σ. 158, συνεδρ. 1/14.4.1920. Μαζί μὲ ἄλλους διαμαρτύρεται γιὰ ὑποβάθμιση τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως.

σ. 162, συνεδρ. 4/17.4.1920. Προτείνει τὴν ἐκλογὴ ἐπιτροπῆς ποὺ θὰ μελετήσῃ τὰ καταγγελλόμενα ἐπεισόδια καί, ἂν ἐπαληθευθοῦν, θὰ ὑποβάλει ἔκθεσιν στὴν ἑλληνικὴ κυβέρνησιν γιὰ τιμωρίαν ἐνόχων καὶ γιὰ πρόληψιν χειροτέρων.

σ. 164, συνεδρ. 5/18.4.1920. Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις Βατοῦμ εὐχαριστεῖ τὸν Ἱ. Κάλφογλου «διὰ τὴν προσφορὰν του νὰ πωλήσῃ αὐτὴ τὸ βιβλίον του Ὁ ἄποικος, πρὸς ὄφελος τῆς Περιθάλψεως μετ' ἀφαίρεσιν τῶν ἐξόδων ἐκτυπώσεως».

σ. 170, συνεδρ. 27.4/10.5.1920. Ἐκλέγεται μέλος τοῦ πενταμελοῦς νέου Ἐθνικοῦ Συμβουλίου στὸ Βατοῦμ γιὰ τὴν περίπτωσιν κηρύξεως στρατιωτικοῦ νόμου ἐκ μέρους τῶν Ἀγγλων.

σ. 171, συνεδρ. 28/11.5.1920. Τονίζει ὅτι τὸ Ἐθνικὸ Συμβούλιον ἐργάστηκε γιὰ τοὺς πρόσφυγες «ἔως τὸ ὅριον τοῦ δυνατοῦ» καὶ ὅτι σ' αὐτὸ ὀφείλεται ἡ ἀφίξη τῶν πλοίων.

σ. 176, συνεδρ. 5/18.5.1920. Ἐκλέγεται μὲ ἄλλους τρεῖς μέλος τοῦ πεντα-

11. Βλ. πρὸ πάνω, σμ. 6.

μελοῦς Ἐθνικοῦ Συμβουλίου (Πρόεδρος καὶ σύμβουλος εἶχαν ἤδη ἐκλεγεῖ στὴν προηγούμενη συνεδρίαση).

Στὴν ἴδια συνεδρίαση ὡς εἰσηγητὴς τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς προτείνει σχέδιο γιὰ τὴν αὐξηση τῶν ἐσόδων τῆς ἐφημερίδας *Ἐλεύθερος Πόντος*.

σ. 178, συνεδρ. 15/28.5.1920. Ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἐκλέγει τριμελὴ ἐπιτροπὴ μετὰξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν Ἰ. Κάλφογλου γιὰ τὸν ἔλεγχον τῶν λογαριασμῶν καὶ τὴ βελτίωση τῶν οἰκονομικῶν τῆς ἐφημερίδας *Ἐλεύθερος Πόντος*.

σ. 190, συνεδρ. 23/5.6.1920. Στὴν Ἐθνοσυνέλευση ὁ Ἰ. Κάλφογλου ζητεῖ ἀπὸ τὸν Ν. Λεοντίδη νὰ δώσει ἐξηγήσεις γιὰ τὴ διανομὴ ἀλεύρων.

σ. 192. Στὴν ἴδια συνεδρίαση σχετικὰ μὲ τὶς δηλώσεις Βενιζέλου διατυπώνει τὴ γνώμη ὅτι «δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ληφθοῦν ἀποφάσεις βάσει ὀλίγων εἰδήσεων τοῦ Τύπου, οὔτε νὰ ἐξαχθοῦν θετικά καὶ τελεσίδικα συμπεράσματα ἀπὸ ὀλίγας λέξεις μιᾶς δηλώσεως. Ἄς γίνη πρῶτα ἡ ἐκθεσις τῶν Ἀντιπροσώπων καὶ ἄς πληροφορηθῇ ἡ Ἐθνοσυνέλευσις βάσιμα τὰς μελλοντικὰς βλέψεις τῆς Ἑλλην. κυβερνήσεως».

σ. 281. Τηλεγράφημα τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ἀπὸ Βατοῦμ πρὸς Βενιζέλο, 13/26.5.1920, ποὺ συνυπογράφεται ἀπὸ τὸν Ἰ. Κάλφογλου ὡς γραμματέα.

σ. 282. Ἐπίσης ὡς γραμματέας ὁ Ἰ. Κάλφογλου συνυπογράφει ἔγγραφο ἀπὸ Βατοῦμ 30-6-1920 «πρὸς τὰς ἀπανταχοῦ Ἐνώσεις καὶ Ἐπιτροπείας τῶν Ποντίων Ἑλλήνων». Μὲ τὸ ἔγγραφο ἀποστέλλεται ἀντίγραφο Ἐκθέσεως τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον «δι' ἐπ' ἀνόρθωσιν τῶν... δηλώσεων τοῦ... Ἀγ. Τραπεζοῦντος ἐν σχέσει πρὸς τὴν νομικὴν ὑπόστασιν καὶ τὴν παμπόνητον ἀντιπροσωπευτικὴν ιδιότητα τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως...».

σ. 283-84. Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὰ Πρακτικά Συνεδρίας τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου τῶν Ἑλλήνων τοῦ Πόντου (Βατοῦμ) τῆς 13/26.7.1920, ὅπου μετὰξὺ ἄλλων ὁρίζεται ἡ συνέχιση τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συμβουλίου μὲ προεδρεύοντα τὸν Ἰ. Κάλφογλου.

σ. 284. Πιστοποιητικὸν 14/27.7.1920. Τὸ Ἐθνικὸ Συμβούλιο Βατοῦμ ἀπορρίπτει τὶς κατηγορίες κατὰ Βασιλείου Σ. Ἰωαννίδη καὶ τὶς χαρακτηρίζει ὡς ἀπλὲς συκοφαντίες.

σ. 298. Μὲ ἔγγραφο ἀπὸ Κωνσταντινούπολη (10.10.1920) πρὸς Βατοῦμ ἀναφέρεται ὅτι ὁ Ἀμασειᾶς θεωρεῖ τιμὴ νὰ ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ τὸν Ἰ. Κάλφογλου.

Αὐτὰ τὰ ὀλίγα γιὰ τὴ δραστηριότητα τοῦ Ἰ. Κάλφογλου.